

חזרתה של רוסיה – בהנהגתו של פוטין

ארנון גוטפלד

נושאים מרכזיים שמקבלים לאחרונה ביטוי רחב ומעמיק בעיתונות האמריקנית הם מעמדה הבין-לאומי המשתפר והולך של רוסיה ומקומו של נשיאה ולדימיר פוטין במציאות החדשה הזאת. יותר מעשור לאחר קריסתה של ברית המועצות שוב קיים ניסיון להדגיש את חשיבותה ואת השפעתה של רוסיה בזירה הבין-לאומית. פוטין מוביל מהלכים שנועדו להחזיר את רוסיה למרכז הבימה כמעצמה בעלת משקל ובעלת חשיבות בעזרת יצירת מציאות גלובלית חדשה. ב־17 באוגוסט 2007 הכריז פוטין שמפציצים רוסיים שוב מפטרלים ברחבי העולם, לאחר שהופסקו הטיסות ב־1991 בעת קריסת האימפריה הסובייטית. הוא הוסיף שמטוסים אלה נמצאים ב"כוננות קרב". כמו בימי המלחמה הקרה, מטוסי קרב רוסיים שוב טסים לאורך חופיה של ארצות הברית באוקיינוס האטלנטי ובאוקיינוס השקט. ב־4 בספטמבר הכריז פוטין ששנים עשר ממפציצי יתאמנו בירי של טילי שיט בחוג הקוטב. ביום שלאחר מכן התקרבו שני מפציצי טופולב TU-95 לטריטוריה קנדית ליד אינוביק שביום ביפורד. חיל האוויר של קנדה הזניק שני מטוסי קרב מדגם CT-18 לירטם, והם הניסו אותם. זאת הייתה הפעם הראשונה במשך יותר מעשור שמטוסי קרב רוסיים התקרבו לשטח שברביבונות קנדה. הגנרל אנגוס ווט, מפקד חיל האוויר של קנדה, הגיב באמרו "זהו אתגר ותיק שחזר". דיווחים דומים הגיעו בשבועות האחרונים גם מאנגליה, מנורווגיה ומגואם. הפנטגון הוציא הודעה שמפציצים ואניות רוסיות שוב מפטרלים לאורך חופיה של ארצות הברית, כבימי השיא של המלחמה הקרה.

רוסיה נוקטת מדיניות ופעולות שלא נקטה בשש עשרה השנים האחרונות. היא נתמכת בעושר האדיר של מקורות האנרגיה העצומים והמגוונים שלה ובמחירים הנוכחי הגבוה. רוסיה היום היא מייצאת הנפט השנייה בגודלה בעולם, לאחר ערב הסעודית. עושר זה מעודד את פוטין לאמץ מדיניות מתריסה והתקפית מול ארצות הברית והמערב, ומטרתו – להחזיר עטרה ליושנה ולבצר שוב את מעמדה של רוסיה כמעצמה. בשנה האחרונה המנהיג הרוסי, הזוכה לתמיכה רחבה מבית למרות – ואולי בשל – התעלמות

מעקרונות דמוקרטיים, מתעמת עם מדיניות המערב, ובעיקר עם זו של ארצות הברית, בשל טענתו כי ארצות הברית זלזלה ולא התחשבה בשנות התשעים באינטרסים של רוסיה, וניצלה את חולשת כלכלתה כדי להשפילה. במיוחד רוגז פוטין על רצונה של ארצות הברית לבנות בסיסי מערכות הגנה נגד טילים ומערכות התרעה לאורך גבולותיה של רוסיה במדינות חברות בברית ורשה לשעבר כצ'כיה וכפולין. את המדיניות של ארצות הברית הוא מכנה "חד-צדדית", ובעמימות המובנת היטב בקרב הציבור הרוסי הוא משווה את מדיניותה הנוכחית של ארצות הברית

פרופסור ארנון גוטפלד
מלמד היסטוריה
של ארצות הברית
באוניברסיטת
תל-אביב, וממשל
אמריקני והיסטוריה
לגלית וחוקתית של
ארצות הברית במרכז
הבינתחומי, הרצליה.

— קזחסטן, אוזבקיסטן, טז'יקיסטן וקירגיסטן
— מהסכמי שנחאי שיתוף פעולה וגרסה מזרחית
חדשה של ברית ורשה באמצעות תמרונים צבאיים
משותפים בהרי אורל.

התחייה הכלכלית והשפעתה הפוליטית-אסטרטגית

רוסיה מדגישה את השפעתה ואת התחדשות חשיבותה בזירות רבות. היא איימה שתשתמש בזכות הווטו שלה באו"ם כדי להכשיל את התכנית לעצמאות של קוסובו; היא מפריעה ומונעת הטלת סנקציות על איראן; היא מוכרת מערכות נשק מתוחכמות חדשות לסוריה, זורעת דיס אינפורמציה ומלבה מתיחויות במזרח התיכון. בקיץ האחרון העבירו הרוסים אינפורמציה שקרית על עיבוי כוחותיה של ישראל ברמת הגולן, הדבר התחיל תהליך שרשרת, וזה התבטא במתיחות גוברת במזרח התיכון. לדברי דמיטרי טרנין, מקרן קרנגי לשלום, במשך יותר מעשור הרגישו האליטות הרוסיות "מושפלות, דחויים ונלעגות". לפני עשור לא כלל השיח על הכפר הגלובלי את רוסיה, ואילו היום נושא מרכזי בשיח הוא רוסיה המתעוררת. בשנת 2006 צמח התוצר הלאומי הכולל של רוסיה בשישים ושבעה אחוזים יותר מן הממוצע במדינות ה-G-8. זאת הייתה השנה השביעית של צמיחה רצופה. אין ספק שהנסיגה הכלכלית הפוסט-סובייטית נסתיימה. אין כל ספק שכלכלת רוסיה התאוששה, ופוטין — מעודד מההכנסות הגדולות משוק האנרגיה הבין-לאומי — מנהיג מדיניות חוץ אגרסיבית ואסרטיבית כדי למחוק את ההשפלות של הדור הקודם שספגה רוסיה.

התחמשות מחודשת

הזירה שהמדיניות החדשה ניכרת בה יותר מבכל תחום אחר היא התקציבים של הצבא. פוטין בנה מחדש את הכוח הצבאי של רוסיה, שהיה הרוס משחיתות ומחוסר יעילות. מצבו של צבא רוסיה היה ככי רע. במשך יותר מעשור — מ-1999 ואילך, דור

למדיניותה של גרמניה הנאצית ערב פתיחת מלחמת העולם השנייה. פוטין השווה את רצונה של ארצות הברית להציב טילים במזרח אירופה להתקפה של גרמניה את ברית המועצות ביוני 1941, למרות הסכם ריבנטרופ-מולוטוב. לאחרונה התעלמה רוסיה מההסכמים שהיו לה עם המערב ועם נאט"ו, וניסתה לקבוע את ריבונותה על אזורים נרחבים עתירי נפט בקוטב הצפוני; בהתרסה היא שלחה צוללות אל הקוטב, ואלה הניפו שם את דגל רוסיה. ארצות הברית, קנדה, דנמרק ונורווגיה התעלמו מפעולתה של רוסיה ולא ראו בו אלא מעשה סימבולי חסר משמעות בשטח, והמשבר הזה חלף. זה לא מונע את הרוסים מלתבוע מפעם לפעם ריבונות על השטחים הללו. המערב החליט להגיב על כך בשתיקה רועמת או לראות בזה בדיחה לא מוצלחת. פוטין האשים את אנגליה ב"טמטום" בשל חקירתה את "רצח הגרעין"

של סוכן הקג"ב לשעבר אלכסנדר ליטוויננקו בלונדון. גם שכנותיה של רוסיה, מדינות חבר העמים לשעבר, מרגישות את הלחץ ואת התוקפנות המתחדשת של רוסיה. רוסיה הפסיקה לתקופה קצרה לספק גז טבעי לאוקראינה, הגבילה ייבוא יין ומים מגרוזיה וירתה טילים לא חמושים לשטחה — מסר ברור למדינה ידידותית במיוחד לארצות הברית. יתר על כן, במה שכונתה "מלחמת המחשבים" (cyber-war) הראשונה בהיסטוריה שיתקה רוסיה את מערכת המחשבים של ממשלת אסטוניה. פוטין אף הצליח לשנות את המפה הגאופוליטית באמצעות הסכמי ההבנה שחתם עם סין ב-2004, ובכך הביא לקצם עשורים רבים של אי-אמון וחסדנות. פוטין הצליח להרחיב ולהעמיק את שיתוף הפעולה הכלכלי עם סין, ואף פתר את בעיית סכסוכי הגבולות באמצעות סדרה של הסכמים. בספטמבר 2007 עשו רוסיה, סין וארבע רפובליקות סובייטיות לשעבר באסיה

הדגש במדיניותו של פוטין הוא על קיום עצמה ואחדות, המכוונים להילחם בתחושת אי-הביטחון של רוסיה, שבאה בעקבות התמוטטותה של ברית המועצות והמשבר הכלכלי, החברתי והפוליטי אשר נלווה לקריסה

פוטין – המנהיג הכריזמטי כשופר הלאומיות הרוסית

משנכנס פוטין לתפקידו כנשיא הוא שם לו למטרה להחזיר לרוסיה את מעמדה כמעצמה בעלת השפעה ובעלת חשיבות גלובלית ברמה המתקרבת למעמד של ארצות הברית, של האיחוד האירופי ושל סין. כדי להשיג מטרה זו הוא ביסס את שלטונו מבית, והחל במדיניות שמגמתה ומטרתה היו הגדלת השפעתה של רוסיה ברחבי תבל. מטרה חשובה ועיקרית אחרת הייתה לעצור ולהדוף את המגמה של הסגת גבולותיה של רוסיה, בייחוד באזורי השליטה וההשפעה הקבועים שלה במזרח אירופה ובמרכזה, בים הבלטי, בקווקז ובמרכז אסיה – אזורים הנושקים לגבולה. פעולות רבות של פוטין במדיניות החוץ נועדו להאדרת כוחו מבית וכאזהרות למערב, ואינן מבשרות בהכרח על פעולות צבאיות עתידיות.

כדי שתוכל רוסיה לחזור למעמדה הקודם כמעצמת-על, משימה שאינה בת השגה בטווח הקרוב, היא צריכה לחדש את מחסניה הגרעיניים, לשקם את כוחה הצבאי ולהכינו לאתגרים של טרוריסם מבית ובסביבתה הקרובה, וגם לשמש גורם מרתיע, הן הרחק ממנה והן בסביבתה הקרובה. גם המערב זקוק לרוסיה חזקה, שתקיים את היציבות בקווקז

לאחר קריסת ברית המועצות – לא קיבלו חיילים משכורות במשך חודשים רבים; המורל של הצבא היה בשפל; המכשירים התיישנו והיו פגומים בשל תחזוקה לקויה ובשל מחסור משווע בחלקי חילוף; הצי החליד בנמלים; לחיל האוויר לא היה מספיק דלק לאימונים, ולכן צומצם לכדי מחצית מגודלו; חיל האוויר לא קיבל תקציב למטוסים חדשים. כל זה השתנה. השנה הכריז פוטין על תכנית חימוש שבע שנתית בעלות של 200 מיליארד דולר לציוד הצבא בטיילים, במטוסים, בנושאות מטוסים ובצוללות חדשות. מ-2001 גדל תקציב הצבא פי ארבעה, ופוטין מתכוון להכפיל את ייצור המטוסים עד שנת 2025.

לפי Jane's, בסל הקניות של רוסיה נמצאות שתי צוללות גרעיניות, שתהיינה מסוגלות לשגר טילים גרעיניים בליסטיים, טיל נגד מטוסי ה-S-400, שמומחים רבים מעריכים כי הוא יעיל מהפטריוט ליירוט טילים, ודור חדש של מפציצים אסטרטגיים TU-160, אשר יהיו מסוגלים לשגר טילי שיוט. מלבד אלה, קיימות תכניות לבנות מפציצי תקיפה SU-34, המסוגלים לתקוף בכל מזג אוויר מטרות מוגנות היטב, וגם דור חמישי של מטוסי קרב T-50, שהיו חוט השדרה של צי מטוסי הקרב הרוסיים הקלים. הצי הרוסי דורש שש נושאות מטוסים חדשות, המונעות בדלק גרעיני, ושמונה צוללות גרעיניות נושאות טילים בליסטיים.

ב-11 בספטמבר 2007 התפארו דוברים רוסים שיש להם עתה את "אם כל הפצצות", לאחר ניסויים מוצלחים של פצצת הווקום – פצצות בעלות כוח פיצוץ של נשק גרעיני ללא הזיהום הרדיואקטיבי. בתחילת שנת 2007 הכריזו גורמים במשרד ההגנה של רוסיה כי הם החלו לייצר טיל בין-יבשתי – ה-S-24 – אשר מסוגל להתגבר על כל מערכות ההגנה הקיימות עתה. באוגוסט 2007 הודיע האדמירל ולדימיר מסורין, מפקד הצי הרוסי, שרוסיה מתכוונת לקיים נוכחות מתמדת בים התיכון, והבהיר שרוסיה מוכנה לחדש את שני הבסיסים הימיים בסוריה: בטרטוס ובלטקיה.

פוטין רוצה את רוסיה כשחקן עצמאי בעולם באמצעות חיזוקה מבית והגברת יכולתה להשפיע על אירועים ברחבי העולם

ובמרכז אסיה. המערב לומד עתה את משמעות קיום סדר באפגניסטן, ואין ספק שהוא אינו חפץ לקיים בגרוזיה מטלה דומה.

הדגש במדיניותו של פוטין הוא על קיום עצמה ואחדות, המכוונים להילחם בתחושת אי-הביטחון של רוסיה, שבאה בעקבות התמוטטותה של ברית המועצות והמשבר הכלכלי, החברתי והפוליטי אשר נלווה לקריסה. ההתמוטטות הכלכלית של שנות התשעים, צמיחת הטרוריסם הפנימי בתוך רוסיה, קריסת המערכות הפוליטיות והחברתיות מול המדיניות התוקפנית והלא מתפשרת של המערב מול רוסיה, כל אלה ערערו את אמונת האזרח הרוסי במדינתו. פוטין רוצה את רוסיה כשחקן עצמאי בעולם באמצעות חיזוקה מבית והגברת יכולתה להשפיע על אירועים ברחבי העולם.

משאבי האנרגיה – הבסיס לעצמה המחודשת

כאמור, בידי רוסיה נמצאות עתודות הגז הטבעי הגדולות בעולם. מלבד זה, היא יצרנית הנפט השנייה בגודלה בעולם, לאחר ערב הסעודית, ויש כאלה המעריכים שגם עתודות הנפט שלה הן הגדולות בעולם. ייצוא נפט וגז טבעי הוא עתה כשישים אחוזים מהייצוא של רוסיה. העלייה המסחררת במחירי האנרגיה אפשרה לפוטין לשלם את כל חובותיה הבין-לאומיים של רוסיה, ולבנות את עתודת המזומנים השלישית בגודלה בעולם. הוא הקים קרן של שמונים מיליארד דולר, שתפקידה לייצב את כלכלת רוסיה. עתה רוסיה יכולה להרשות לעצמה לבנות את כוחה הצבאי וגם להשקיע בכלכלתה. היא לא הייתה מסוגלת לעשות זאת בזמן המלחמה הקרה כי בניית כוחה הצבאי האדיר באה על חשבון רווחתם הכלכלית והחברתית של אזרחיה. לבסוף היה הניסיון לקיים שוויון במאזן הצבאי עם ארצות הברית אחת הסיבות העיקריות להתמוטטותה, שכן אז לא היו בידה המשאבים להתמיד בתחרות הזאת, תחרות שהיא התמידה

בה בין 1945 ל-1990, ולמען קיום שוויון צבאי עם ארצות הברית כילתה את כל משאביה הפיננסיים. ההשקעה בכוחה הצבאי החזירה אותה להיות גורם משפיע בזירה הבין-לאומית ולהגיב לאיומים אמיתיים ודמיוניים על ביטחונה ועל האינטרסים שלה. מדיניותו של פוטין נועדה לנצל את חולשותיה, את הסתבכויותיה ואת בעיותיה של ארצות הברית, וכך להחזיר לרוסים את גאווותם הלאומית, המביאה להאדרת התמיכה בו מבית.

פוטין רחוק מאוד מלהיות דמוקרט. יותר מכול הוא מציג את עצמו כפטריוט רוסי הרוצה להחזיר את רוסיה לשגשוג ולהשפעה. אם יהיו התפתחויות דמוקרטיות ברוסיה, יהיו הן אך ורק בהסכמתו ולפי לוח זמנים שהוא יקבע. נושא אחד ברור מאוד: פוטין מתכוון למשול ביד רמה ברוסיה, ואין מוקד כוח שיכול לבלום אותו. לאחר שמונה שנים כנשיא, הפופולריות שלו נמצאת בשיאה ומעניקה לו סמכויות כמעט חסרות תקדים. הסוכן החשאי, המרגל, קצין הקג"ב לשעבר יכול לעשות כרצונו וללא אופוזיציה משמעותית או תקשורת חופשית, ועם תמיכה של יותר משמונים אחוזים מהציבור כוחו דומה לזה של סטלין בשיאו. לפני כמה שבועות אושר מועמדו לראשות הממשלה ויקטור ז'וקוב, הבלתי ידוע, ברוב של 381 – 47, לאחר יומיים בלבד של דיונים בפרלמנט.

הטרנספורמציה הכלכלית והשלכותיה

כאשר הגיע פוטין לשלטון ב-1999 הוא היה מועמד שלא הרבה היה ידוע עליו – איש השירותים החשאיים לשעבר, אשר שירת ללא חותם עמוק כראש ממשלה וכראש עיריית סנקט פטרבורג, ובא לרשת את בוריס ילצין הכושל. רוסיה הייתה במצב ניוון, השחיתות והפשע משלו, הצבא היה בהתפוררות, והעם הרוסי – שסבלו היה רב – הרגיש מושפל ומרומה. בכמה תחומים חשובים לא שינה פוטין הרבה, אך הוא הצליח בדבר חשוב אחד: להעניק

לעמו תחושה של תקווה ושל גאווה לאומית. הוא נאם רבות, ובנאומו הצטייר כנגסטר בלתי מתפשר הדבק במטרותיו למרות הכול. הוא הבטיח לרדוף את הטרוריסטים הצ'צ'נים ולמחוק אותם מעל פני האדמה. הוא תקף את האוליגרכים שהרוויחו סכומי עתק, אספו חברות ושדדו את אוצרות הטבע של המדינה אשר קנו אותם בפרוטות. הוא כמובן סייע לאותם אוליגרכים שתמכו בו כספית. הוא עמל להחזיר למדינה ולו את הפיקוח ואת השליטה המעשית על מחצבי האומה.

בנאומו לאומה על מצבה ב-2005 הוא קבע שנפילתה של ברית המועצות הייתה האסון הגאופוליטי הגדול ביותר במאה העשרים. מילים אלה גרמו אי-נוחות רבה במערב, אך התקבלו באהדה ובהסכמה ברוסיה, שרוב תושביה היו מוכנים בהחלט להעלים עין מהמרכיב האוטוריטרי של מנהיגם כי הוא הצליח להחזיר מידה של חוק, של סדר ושל ביטחון לחייהם. יתר על כן, ההכנסה הממוצעת גדלה בעשרה אחוזים בכל אחת משנות נשיאותו. אחוז הצמיחה השנתי הוא שבעה אחוזים לשנה, ולראשונה השווקים מוצפים במוצרי צריכה. בשנות כהונתו של פוטין צמחה שכבה חדשה של מעמד בינוני, זו נותנת לו תמיכה כמעט מלאה, וקיימת תחושה של עתיד טוב יותר. בתמורה, רוב הרוסים מתעלמים מהתעלמותו של פוטין מערכי הדמוקרטיה שהוא מחויב להם חוקתית והצהרתית. מפלגות האופוזיציה חלשות, והתנגדותן לביטול הבחירות האזוריות בידי פוטין זכתה, במקרה הטוב, למחאה רפה. כמו כן לא הובעה התנגדות כאשר החזיר פוטין למנגנון הממשלתי אלפי ותיקים משורות מנגנוני הביטחון לשעבר, התומכים בו כמושעים תמיכה עיוורת וגורפת.

בעיותיו של הענק המתעורר

בזמן שפוטין שואף להחזיר לרוסיה את מעמדה כמעצמת-על לאחר שנים של ריקבון והתפוררות הוא מתרכז בהנחת תשתיות צבאיות ואסטרטגיות, ומשתמש לשם כך בתכסיסי המלחמה הקרה, ומוכן

להגיע לכמעט עימותים בהליכה עד הסף. רוסיה כיום בוודאי איננה כה מאיימת כשם שהייתה ברית המועצות בשיא כוחה. צבאית, טכנולוגית, ודמוגרפית היא אינה משתווה בכוחה ל"אימפריית הרשע" בשיאה. רוסיה, במובנים רבים, חדלה מלהיות אימפריה. על פרישת הרפובליקות שהיו חלק מברית המועצות והיותן מדינות עצמאיות שילמה רוסיה בהפסדים אדירים של משאבים ושל כוח אדם. אזורים נרחבים שהיו בעבר חלקים בלתי נפרדים של ברית המועצות, עתה הם חלק מברית נאט"ו וחברים בשוק האירופי המשותף. תמונה דומה חוזרת ברוסיה האסייתית.

התהפוכות של העידן שלאחר גורבצ'וב גבו מחיר כבד מאוד מהעם הרוסי. השינויים המהותיים של עשור שנות התשעים הביאו, בין השאר, לקיצור תוחלת החיים של האזרחים בשל ירידה דרסטית ברמת שירותי הבריאות ובהיקפם, מצב הדומה למצוקות הרעב הגדול של שנות השלושים ולסבל הבל יתואר של תקופת מלחמת העולם השנייה. את שנות התשעים הרוסים מתארים כ"גיהנום", וקל להבין את התמיכה שפוטין זוכה בה בשל הזיכרונות הקולקטיביים של הרוסים מתקופות קודמות. אלה במערב הטוענים שרוסיה צועדת לקראת "גיהנום" חדש אינם מבינים שרוסיה של פוטין, עם כל המחיר האכזרי הטמון בשיפורים המתחוללים בה, שינתה כיוון בהנהגתו, ומתרחקת ממציאות המחסור ששלטה בשנות התשעים.

בעיה בסיסית שקשה מאוד לפוטין להתמודד אתה היא הבעיה הדמוגרפית. האוכלוסייה הרוסית הצטמצמה כל כך עד שלקראת אמצע המאה יחסר לרוסיה כוח האדם שיאפשר לשלוט ביעילות במרחביה העצומים. כיום יש ברוסיה 141 מיליון תושבים. מאז 1993 מתים ברוסיה בכל שנה 840 אלף יותר מאשר מתווספים. בשנת 2031 יהיו ברוסיה 131 מיליון תושבים, ובקצב הזה יגיע מספר הרוסים ב-2050 ל-110 מיליון. רוסיה נמצאת עכשיו בדור שני של נסיגה דמוגרפית בקצב שאין מקביל

הסיפור הנוכחי ברוסיה הוא של עליית הקפיטליזם, אבל לא של הדמוקרטיה. קיים סיכוי שעליית מעמד בינוני תביא בעתיד לשלטון קבוצות שידרשו שלטון חוק ודמוקרטיה, אבל עד שזה יגיע הדרך ארוכה מאוד

לו במערב אירופה. התוצאות של תהליך זה יכולות להיות חמורות. מאגר הכוח של הצבא הגיע לשיאו לפני ארבע שנים, והוא ימשיך להצטמצם עד אמצע העשור הבא לפחות. אותו דבר נכון בנוגע למספר הנשים שיגיעו לגיל פריון, ודבר זה בהכרח יתבטא בכך שמספרם של הרוסים בדור הבא יהיה קטן מזה שבדור הנוכחי, והדור אשר יבוא אחריו יהיה קטן יותר. תוחלת החיים ברוסיה נשארה דומה לזאת של תחילת שנות החמישים בשלטונו של סטלין. התמותה של בני 25 עד 55 ברוסיה גבוהה הרבה יותר מזו שבכל המדינות המתועשות האחרות. התמותה של בני 24 עד 34 ברוסיה גבוהה פי חמישה מזו שבקנדה

או בארצות הברית. כתב העת הרפואי הבריטי *Lancet* מצא שמחצית מקרי המוות של בני 18 עד 65 ברוסיה נובעים משתייה מופרזת. רוסיה גם סובלת ממגפת האיידס החמורה ביותר באירופה, וממחלות מידבקות רבות אחרות, ובעיקר משחפת.

מצבה הכלכלי הנוכחי של רוסיה טוב הרבה יותר ממצבה לפני שמונה שנים. פוטין הוביל את רוסיה מאנרכיה ומחוסר תוחלת לתקווה, לקדמה ואפילו למידה של הערכה. זה ללא ספק הישג אדיר בתקופה קצרה כל כך. לפי מדד ההתפתחות האנושית Human Development Index (HDI), שמשווה את תוחלת החיים, את רמת החינוך ואת רמת החיים של מדינות העולם, רוסיה נמצאת מתחת לקובה ולברית המועצות. כמו הצבא האדום בברית המועצות בימי המלחמה הקרה, מקורות האנרגיה והשולטים בהם היום הם קבוצת הלחץ המשפיעה והחזקה ביותר ברוסיה של ימינו. רוסיה מסוגלת כיום לאזן כל משבר אנרגיה שעלול להתרחש. בנפט, במתכות ובנשק יש לרוסיה הרבה להציע היום, אך בנושאי טכנולוגיות, השקעות, תשתיות ויעילות היא נמצאת בפיגור עצום בתחרות בשווקים הבין-לאומיים.

צבאית, רוסיה היא צל של המכונה הצבאית הסובייטית. שחיתות עדיין מחלישה את צבאה וגם אי-מקצועיות וחוסר יעילות. ציוד הצבא ישן ותחזוקתו גרועה. בעיית תשלום משכורות החיילים נפתרה בחלקה, אך המורל עדיין נמוך והעריקות רבות. עם התפרקות ברית המועצות איבדה רוסיה את נמלי הים השחור, והיום הם בשליטתה של אוקראינה. שם נבנו ותוחזקו רוב ספינות חיל הים בתקופת ברית המועצות. זוהי אבדה הקשה לצי הרוסי. עד עתה נעשה מעט מאוד למען בנייה מחדש של התעשיות ושל מרכזי התקשורת שאבדו למדינות אשר פרשו מברית המועצות. חיל הים של רוסיה איבד יותר ממחצית המבדוקים ובתי החרושת ששירתו אותו עד 1990. עד עתה נעשה גם מעט מאוד למען בנייה מחדש של התשתיות שאבדו. חיילי צבא רוסיה, למרות ההשקעות המסיביות בו, תנאיהם ותכניות אימוניהם גרועים; רפורמות רבות יצטרכו להתחולל לפני שהוא יוכל לפעול ברמה סבירה.

בינתיים רוסיה עוברת את חבלי הלידה הקשים של הגדרתה ושל לידתה המחודשת. רוסיה של היום איננה חיקוי של ברית המועצות. שלא כבעבר, היום אפשר להצביע על הון ועל רכוש פרטי במדדים שלא היו ידועים בעבר, על גבולות פתוחים, על היעדר מוחלט של אידאולוגיה. זה לא דומה למציאות של "אימפריית הרשע". הסיפור הנוכחי הוא הסיפור של עליית הקפיטליזם, אבל לא של הדמוקרטיה. קיים סיכוי שעליית מעמד בינוני תביא בעתיד לשלטון קבוצות שידרשו שלטון חוק ודמוקרטיה, אבל עד שזה יגיע הדרך ארוכה מאוד.

מבט לעתיד

אין כל ספק שפוטין הצליח בתקופה קצרה יחסית להחזיר מעצמה מתפוררת למרכז הבימה הבין-לאומית. לרוסיה של היום, למרות העושר הרב הזורם אליה, בעיות כלכליות, חברתיות ואנושיות כבדות הרחוקות מאוד מפתרון. בעתיד הקרוב לא קיים סיכוי שהיא תחזור למעמדה כמעצמת-על

**מתכנני מדיניות
במערכת הבין-
לאומית ימצאו
בפוטין מנהיג
דמוי סטלין,
רצחני פחות, אך
בעל סמכויות
והשפעה,
שמייעד לרוסיה
תפקיד של שחקן
ראשי בזירה
הבין-לאומית**

דמוי סטלין, ייתכן שרצחני פחות, אך בעל סמכויות והשפעה דומות, שמייעד לרוסיה תפקיד של שחקן ראשי בזירה הבין-לאומית.

רוסיה תנסה להאדיר את השפעתה במזרח התיכון, אזור חיוני בעיניה במערכת השיקולים האסטרטגיים שלה, באמצעות תמיכה צבאית, פיננסית ופוליטית גדולה במדינות כמו איראן וסוריה ובגורמים פלסטיניים שאינם נחשדים בשיתוף פעולה בניסיונות להורדת המתח באזור – כדי לנסות לפגוע באינטרסים חשובים של ארצות הברית ושל אירופה מצד אחד, וכדי לנסות להרחיב את מכירות תעשיית הנשק של רוסיה וכך את השפעתה ואת כוחה באזור מצד אחר. לרוסים ולאמריקנים היסטוריה ארוכה של משחק אסטרטגי סך אפס במזרח התיכון, ולא נראה שינוי באופק בנושא הזה. בשל כך רמת הסיכונים וכן הסיכויים לעימותים במזרח התיכון עולים – ויוסיפו לעלות – עלייה תלולה, ולמשחק האזורי מצטרפת מעצמה שמזרח תיכון יציב איננו מקדם את סדר העדיפויות שלה.

וכאימפריה שכוחה והשפעתה זהים לאלה שלפני סיום המלחמה הקרה בכניעתה. פוטין ימשיך לנקוט עמדות לעומתיות ומתריסות מול ארצות הברית, מול מערב אירופה ומול שכנותיו חברות ברית ורשה לשעבר ומדינות שפרשו מברית המועצות בגבולותיה של רוסיה עם אירופה. עמדות אלה מסייעות לו לקבל תמיכה מסיבית מבית מכיוון שבעזרת השימוש בקווי מדיניות אלה הוא הצליח להחזיר גאוה ואמונה בעתיד מזהיר יותר לרבים מתושבי רוסיה. הוא גם ימשיך בחימוש מסיבי ובהשקעה עצומה בכוחות המזוינים מפני שנושא החרדה לביטחונה של רוסיה הוא נושא מרכזי העובר כחוט השני במהלך ההיסטוריה של רוסיה. לפיכך תהליך העצמת הכוח הצבאי של רוסיה יגרום זעזועים קשים בכל רחבי המערכת הבין-לאומית.

הסיכוי שפוטין יוביל תהליכים של דמוקרטיזציה ברוסיה פשוט אינו קיים. לרוסיה אין כל מסורת של משטרים והתנהגות דמוקרטית, ורוב הציבור הרוסי תומך בהתנהלותו האוטוריטרית. מתכנני מדיניות במערכת הבין-לאומית ימצאו מולם בפוטין מנהיג